УДК 316.6:615.214:616-053.7(048)

Н.М. Чемерис

Медико-соціальні аспекти проблеми вживання психоактивних речовин молоддю (огляд наукової літератури)

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів, Україна
ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України», м. Київ, Україна

***Мета** – провести аналіз та узагальнення даних літератури про вплив факторів на формування потягу до психоактивних речовин серед молоді.*
***Методи досліджень**: бібліосемантичний, порівняльний та системного підходу.*
***Результати**. Наведені дані свідчать про особливості розповсюдження вживання психоактивних речовин серед молоді, основні фактори, які спричиняють вживання цих речовин та систему профілактики залежності від психоактивних речовин в Україні та інших країнах світу.*
***Висновки**. Вживання психоактивних речовин молоддю є актуальною медико-соціальною проблемою не тільки в Україні, але й в усьому світі. Основу виникнення залежності від цих речовин відіграють біологічні, психологічні та соціальні чинники, які власне мають патогенетичний/патопластичний вплив на формування навичок їх вживання в дітей та підлітків. В Україні є недостатньою ефективність існуючих профілактичних заходів щодо розповсюдження вживання психоактивних речовин серед молоді, а їх успіх ґрунтується на науково-обґрунтованих методах прогнозування та оцінки.*
***Ключові слова**: психоактивні речовини, профілактика, молодь.*

Вступ

Вживання психоактивних речовини (ПАР) молоддю залишається актуальною медико-соціальною проблемою не тільки в Україні, але й в усьому світі [2, 11]. Автори наукових досліджень наголошують, що студенти вищих навчальних закладів в зарубіжних країнах посідають третє місце серед різних підліткових і молодіжних груп (після учнів старших класів шкіл і вихованців закладів для дітей, які залишилися без піклування батьків) за рівнем поширеності вжитку ПАР [39]. Відносно великою є частка студентів, які експериментують з наркотиками і мають досвід актуального їх вживання [10, 41, 49]. У країнах, що розвиваються, спостерігається стійке зростання алкоголізації населення, починаючи з підліткового віку [29, 31, 49]. Що стосується наркотиків, то чітко простежується збільшення їх споживання в усьому світі, особливо в молодіжному та підлітковому середовищі [4, 5, 39].

Мета роботи – проведення аналізу та узагальнення даних літератури про вплив факторів на формування потягу до психоактивних речовин серед молоді.

Методи: бібліосемантичний, порівняльний та системного підходу**.**

Результати дослідження та їх обговорення

Сьогодні в Україні проблема вживання ПАР набула загрозливого характеру і має всі риси епідемічного процесу. Незважаючи на активну антинаркотичну пропаганду й агітацію, кількість осіб, особливо підлітків і молоді, які вживають наркотичні речовини, з кожним роком зростає [1].

Відомо, що вживання ПАР є одним із головних факторів погіршення стану психічного здоров'я. Гострі та хронічні розлади, що виникають унаслідок вживання ПАР, займають перші два місця серед захворюваності на психічні та поведінкові розлади. Сукупна частка розладів, що спричинені вживанням ПАР, становить 65% усіх нових випадків розвитку психопатології, зареєстрованих у країні в 2014 р. (у тому числі 46% припадає на гострі і 18% на хронічні психічні розлади). Рівень захворюваності лише на хронічні психічні та поведінкові розлади внаслідок уживання ПАР перевищує рівень захворюваності на органічні, включно із симптоматичними, розлади психіки (рубрики F00–F09 за Міжнародною класифікацією хвороб 10-го перегляду – МКХ-10) – в 1,3 разу; на невротичні, пов'язані зі стресом, і соматоформні розлади (рубрики F40–F48 за МКХ-10) – у 2 рази; на шизофренію, шизотипові та маячні розлади (рубрики F20–F29 за МКХ-10) – у 5 разів; на розумову відсталість (рубрики F70–F79 за МКХ-10) – майже в 6 разів; на афективні розлади (рубрики F30–F39 за МКХ-10) – у 10 разів; на розлади психологічного розвитку, а також поведінкові та емоційні розлади дитячого та підліткового віку (рубрики F80–F98 за МКХ-10) – у 25 разів і на поведінкові синдроми, пов'язані з фізіологічними порушеннями та фізичними факторами (рубрики F50–F59 за МКХ-10), – у 48 (!) разів [17, 30].

Складна соціально-економічна ситуація, що спостерігається в Україні, зумовлює негативні тенденції у стані здоров'я населення, середній очікуваній тривалості його життя, рівні смертності [19, 45]. Серед причин –

не останнє місце займає зростання зловживання ПАР, у т.ч. не тільки алкоголем, а й наркотичними речовинами [27]. Поширення серед дітей, підлітків та молоді таких небезпечних явищ становить загрозу для здоров'я нації. Незвичайну стурбованість суспільства викликає негативний вплив наслідків вживання алкоголю на соціальну адаптацію молоді та підлітків, стан їх здоров'я, рівень культури, духовність, спроможність стати повноцінними членами демократичного суспільства, забезпечити розвиток нашої держави та збереження генофонду нації.

У 2013 р. Розпорядженням Кабінету Міністрів України прийнято Стратегію державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, яка визначає сутність та сучасні напрями державної політики щодо наркотиків, що формується на засадах інтегрованого і збалансованого підходу до зменшення обсягу пропонування наркотиків, що знаходяться в незаконному обігу, та зниження попиту на них, подолання наркоманії як небезпечного соціального явища [32].

Розповсюдження вживання ПАР

Дослідження в Україні та інших країнах світу показали, що частіше вживають ПАР молоді люди з неадекватною (заниженою або завищеною) самооцінкою, без зовнішнього контролю, слабо вираженою мотивацією досягнень, вираженим депресивним станом, істероїдним, шизоїдним, епілептоїдним, емоційно лабільним, психостенічним, циклоїдним і змішаним типами акцентуації характеру [17, 28, 30].

Особливе місце в групі ПАР займає алкоголь. За даними ВООЗ (досліджено 148 країн світу), не вживають алкоголь 99,5% дорослого населення в Єгипті, близько 25,0% – у Люксембурзі. Найвищі показники споживання алкоголю зафіксовано в Колумбії (32,0%) і Грузії (28,0%), найнижчі – в Індії (1,4%). Найбільш високий рівень алкогольної залежності спостерігається у Польщі (12,0%) та Бразилії (11,0%), найнижчий – у Єгипті та Сирії (по 0,2%). Обговорюється необхідність розроблення стандартизованих інструментів для оцінки рівня вживання чистого етанолу на душу населення та рівня алкогольної залежності [44, 50].

У США розлади, спричинені вживанням алкоголю, є тяжким економічним тягарем. Витрати, пов'язані із зловживанням алкоголем, оцінюються у понад 26 млрд доларів на рік, а фінансові збитки від захворювань, пов'язаних із алкоголізмом, вчиненням злочинів і виникненням передчасних смертей, сягають 134 млрд доларів на рік [40]. У суто економічних категоріях витрати суспільства на проблеми, пов'язані із вживанням алкоголю, оцінюються у 185 млрд доларів на рік.

Алкоголь – найбільш широко вживана ПАР серед дітей та підлітків в Україні. Кожен четвертий українець, який страждає на алкогольну залежність, є особою віком до 35 років [8, 34]. За результатами досліджень, проведених Українським науково-дослідним інститутом соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України, 22% школярів і студентів середніх та вищих навчальних закладів вживають спиртні напої практично щодня або щонайменше кілька разів на тиждень [35].

Вітчизняні та зарубіжні дослідження, проведені серед студентів вищих навчальних закладів, спрямовані, здебільшого, на опис поширеності та стереотипів вживання наркотиків, зіставлення характеристик наркоспоживання, оцінку динаміки ситуації з наркоспоживання у вищих навчальних закладах. На думку деяких авторів, суттєва роль у формуванні вживання молодими людьми ПАР належить економіко-географічним умовам регіону проживання (географічні, соціально-економічні та ін. [22, 25].

Встановлено, що вживання ПАР підлітками та молодими людьми провокують, зокрема, конфліктні відносини і відсутність взаєморозуміння у сім'ї, позитивне ставлення до наркоспоживання, висока розповсюдженість вживання наркотиків серед представників референтної групи однолітків [18, 22].

Основні фактори, що спричиняють вживання ПАР

Основними факторами, що спричиняють вживання ПАР, у т.ч. надмірного споживання алкоголю є: відсутність у частини населення усвідомлення необхідності здорового способу життя, доступність алкоголю та інших психоактивних речовин, негативний вплив масової культури теле-, кінопродукції, а також реклами алкоголю на свідомість активної частини населення, відсутність у педагогів та батьків достатньої інформації про проблему та ефективні підходи до боротьби з нею [5, 37, 38].

Проведені дослідження науковців дозволили виокремити такі предиспонуючі чинники вживання ПАР студентами вищих навчальних закладів, що домінують: вплив на вживання ПАР з боку інших людей (спільнот, компаній), неробство, відсутність зайнятості, невміння контролювати себе, бажання стати «своїм» серед тих, хто вживає ПАР. Особливості вживання наркотиків молоддю мають численні мотиваційні предиктори, на які впливають як індивідуально-психологічні особливості, таки характеристики найближчого і широкого соціального оточення, соціально детерміновані паттерни поведінки [17].

Важливою причиною невпинного зростання алкогольної проблеми продовжує залишатись політика у сфері реклами, цінова доступність алкогольних напоїв, зокрема за продажем його неповнолітнім, послабленням уваги органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування до вирішення питань забезпечення змістовного дозвілля і відпочинку населення, насамперед молоді, а також відсутність системи протиалкогольної профілактики, розрахованої для різних вікових та соціальних груп населення (Відомості Верховної Ради, 2004, № 16, ст. 244).

Основною привабливістю для молоді спиртних напоїв посилюється популяризацією вживання алкоголю в кіно, телепередачах, рекламних роликах і проспектах [14, 47].

У зв'язку з різким зменшенням числа юнацьких установ, падінням престижу діяльності суспільних

організацій, завищеною платнею за всілякі додаткові освітні послуги більшість юних осіб випробовує надлишок вільного часу. Об'єднані в компанії, не зайняті корисною діяльністю юнаки, як правило, починають вживати ПАР, у т.ч. спиртні напої. Це стає патологічно необхідним атрибутом проведення часу, розширяється число мотивів. Вживання ПАР стає мало не основним значенням життя. Тому, психологічною передумовою розвитку залежності від ПАР у молоді часто стають відхилення від норми психічного здоров'я утрудняючи соціальну адаптацію особи. Незалежно від причин появи дефекту у дитини порушуються гармонійні відносини з соціумом, формується неадекватність самооцінки. ПАР в таких випадках є компенсуючим чинником, що дозволяє згладити наявну дезадаптацію індивіда, забезпечити його безболісне входження в групу однолітків, подолати скутість і боязкість, підвищити мовну активність, проявити приховані можливості [26].

До проблеми, власне, молодіжного алкоголізму зверталися різні учені: медики, педагоги, психологи [3, 34, 47, 48]. І саме вони зуміли виділити три основні вікові періоди: раннє дитинство, дошкільний і молодший шкільний вік, дитячий і юнацький вік. Перший період - раннє дитинство, в якому алкоголізація дітей носить неусвідомлений, мимовільний характер. Цьому сприяють наступні основні причини: п'яне зачаття, вживання алкоголю в період вагітності і годування грудьми, що веде до аномалій фізичного і психічного розвитку дитини. Другий період – дошкільний і молодший шкільний вік. У цей період найістотнішими причинами є дві – педагогічна неписьменність батьків, яка приводить до алкогольного отруєння організму і сімейні алкогольні традиції, що приводять до формування інтересу до спиртного. Тому біологічними дослідженнями доведено, що сам алкоголізм генетично не передається, переходить тільки схильність до нього, витікаючи з особливостей характеру, одержаного від батьків. У розвитку алкоголізму у дітей вирішальну роль виконують погані приклади батьків, обстановка зловживання алкоголем у сім'ї. Третій період – підлітковий і юнацький вік. Як основні причини можна назвати наступні сім: неблагополуччя сім'ї; позитивна реклама в засобах масової інформації; незайнятість вільного часу; відсутність знань про наслідки алкоголізму; відхід від проблем; психологічні особливості особи; самоствердження. У цей період відбувається формування ваблення до алкоголю, яке переростає в звичку, приводячи в більшості випадків до алкогольної залежності дитини.

Отже, одна з причин зловживання алкоголем молоді – посилене претендування на дорослість. Споживання алкоголю в підлітковому і юнацькому віці вважається символом мужності, спроможності. Внутрішня духовна обмеженість, невміння проявити себе в колективі однолітків обумовлюють часте вживання молодими особами алкоголю заради самоствердження у вуличній групі товаришів. Сама по собі потреба в самоствердженні в підлітковому віці звична і зрозуміла. Вся справа в засобах самоствердження. Відсутність у молодика, який зловживає алкоголем, навиків корисної діяльності і інтересу до неї приводить його до вживання спиртного як до форми самоствердження, що спричиняє за собою згубні наслідки [42, 43].

Аналіз наукових досліджень виділяє як феномен secular trends, відповідно до якого з кожним десятиліттям посилюється тенденція до зниження віку початку алкоголізації та до збільшення ризику виникнення алкогольної залежності. Скоріш за все це наслідок змінених потреб до алкоголю і терпимого відношення до важкості алкогольної залежності. Необхідно зазначити що secular trends спостерігається і у відношенні депресій та суїцидів серед молодих осіб. Однією з найбільш важливих форм алкогольної поведінки у молоді поступово стає типова й для інших країн манера «напиватися доп'яна» (binge drinking) [12, 42].

Незалежно від того, що питома вага окремих чинників у структурі патогенного впливу на розвиток хворобливої залежності від ПАР вже доведена, проблема пошуку та обґрунтування взаємозв'язку біологічних і психосоціальних передумов, що здійснюють патогенетичний та патопластичний вплив на формування узалежнення, на сьогодні є актуальною [3, 4, 33].

До біологічних чинників, що за певних умов можуть ставати передумовами вживання ПАР у дітей та підлітків, науковцями віднесені: генетична схильність, фізіологічні особливості організму, гендерні особливості, вік, вроджені аномалії розвитку, фізичні травми, захворювання центральної нервової системи та соматичні хвороби, інфекційні й інтоксикаційні захворювання [4, 15, 16, 20].

До психологічних передумов вживання ПАР у дітей та підлітків віднесені [13, 23, 24, 33, 46]: рання антисоціальна поведінка дитини, академічне відставання у середній школі, відсутність зв'язку зі школою, відчуженість, схильність до бунтарства, ранній досвід першого вживання ПАР, проблеми у спілкуванні, нещасливе кохання.

Соціальними передумовами попередньо визначені: приклад вживання ПАР батьками або близькими родичами, недостатній рівень взаємовідносин із батьками, друзі, які вживають ПАР, деструктивний стиль виховання, проблеми організації та управління сім'єю, наявність вільних грошей [18, 29].

Об'єднувальною ланкою між психологічними та соціальними передумовами є батьківські позиції щодо збереження здоров'я, профілактики вживання ПАР та виховання дитини (підлітка), що реалізуються в рамках сім'ї [7, 21, 29].

У контексті взаємозв'язку біологічних та психосоціальних чинників у формуванні феномену вживання ПАР у дітей та підлітків T.E. Robinson і K.C. Berridge запропонували теорію формування підвищеної чутливості до повторного впливу ПАР, роблячи акцент на зростання ейфоригенних ефектів [46]. Цю теорію можна вважати біолого-психологічною, оскільки в ній започаткована спроба екстраполювати нейрохімічні особливості індивіда на його адиктивну поведінку [16]. Залежність від ПАР належить до захворювань складного біопсихосоціального походження.

Профілактика залежності від ПАР

Для того щоб домогтися уповільнення темпів поширення залежності від ПАР, необхідно забезпечити наукове розроблення ефективних територіальних програм профілактики, об'єднавши зусилля зацікавлених державних, наукових, медичних, правоохоронних, педагогічних, спортивних закладів, громадських організацій. Цілі і принципи політики, стримування соціальних недугів, методологія побудови і алгоритми реалізації профілактичних програм повинні мати наукове підґрунтя [20]. Питання профілактики залежності від ПАР – це державної ваги проблема. Проте боротьба з наркоманією у бувшому Радянському Союзі та і в Україні тривалий час велася без широкого розголосу. У літературі питання наркоманії майже не висвітлювали; про цю проблему говорили побіжно, стверджуючи, що соціальних причин для наркоманії у нас немає.

Потяг до вживання алкоголю значною мірою зумовлений відсутністю належного усвідомлення та достатньої інформованості населення, зокрема молоді, щодо шкідливих наслідків вживання алкоголю, а також розвитку алкогольної залежності та формування асоціальної поведінки. Складний хід соціально-економічних реформ у державі зумовив зниження рівня життя, криміналізацію суспільства, трансформацію виховної функції багатьох сімей. Проблеми шкільного і родинного виховання, несформованість здорового способу життя призводить до збільшення кількості молодих людей, які вживають наркотичні речовини.

Результати проведених в Україні досліджень щодо розповсюдження вживання ПАР серед молоді доводять недостатню ефективність існуючих профілактичних заходів. Реальний стан здоров'я населення, зокрема людей молодого віку, рівень соціального благополуччя переконують у необхідності вжиття цільових заходів, спрямованих на попередження і зменшення шкоди від вживання ПАР.

На сьогодні профілактичні дії щодо наркотичних/ алкогольних проблем серед молоді є частиною стратегії формування здорового способу життя на засадах розвитку життєвих навичок та координуються МОЗ України та Міністерством освіти та науки, молоді та спорту України [36].

Невід'ємною складовою превентивного виховання молоді є «здоровий спосіб життя», тобто процес формування у дітей усвідомлення шкоди наркотичного, токсичного отруєння організму і психіки, розвитку морально-естетичної відрази та протидії наркотикам. Формування несприйнятливості до вживання наркотичних речовин потребує виховання здорового способу життя, підвищення виховних можливостей, максимальної уваги до мотиваційної сфери у прагненні підлітків бути здоровими. Ефективність виховання у підлітків залежатиме від умінь побудувати виховний процес на засадах здорового способу життя, з урахуванням завдань, функцій, принципів, методів, форм превентивного виховання. Профілактичні проекти/ програми в полі вибіркової профілактики (тобто профілактики, спрямованої на дітей та молодь, які внаслідок біологічних, психологічних або соціальних причин перебувають в обставинах, що сприяють вживанню спиртних напоїв чи наркотичних речовин, і має на меті попередження їх залучення до вживання психоактивних речовин) реалізуються здебільшого через мережу спеціалізованих центрів, соціальних служб, мобільних консультативних пунктів, «клінік дружніх до молоді», служб телефону довіри, аптек. Профілактичні інтервенції в рамках цього проекту включають питання попередження вживання ПАР та формування здорового способу життя [14].

У деяких європейських країнах здійснюють спробу підготувати державний освітній стандарт і провідні напрями навчання, але в усіх країнах проекти, що вийшли в результаті такої роботи, необов'язкові, тобто вони залишаються тільки рекомендаціями, за якими проводять профілактичну роботу [9, 12, 39]. Як наслідок, з одного боку, простежуємо недостатню якість профілактики, з іншого – розширюється простір для творчості під час організації профілактичних антинаркотичних заходів залежно від ситуації. Отже, незважаючи на виявлену неоднорідність у сфері підготовки, у світі, у т.ч. Україні розробка й оцінка проектів профілактичних заходів набуває все більшого значення.

Висновки

Вживання психоактивних речовин молоддю є актуальною медико-соціальною проблемою не тільки в Україні, але й в усьому світі. Основу виникнення залежності від ПАР відіграють біологічні, психологічні та соціальні чинники, які за даними науковців, мають патогенетичний/патопластичний вплив на формування навичок вживання ПАР у дітей та підлітків.

Алкоголь, як найбільш вживана ПАР серед дітей та підлітків в Україні спричиняє значні фінансові втрати від захворювань, пов'язаних із алкоголізмом, вчиненням злочинів і передчасною смертністю.

В Україні є недостатньою ефективність існуючих профілактичних заходів щодо розповсюдження вживання ПАР серед молоді. Основними напрямами щодо профілактики ПАР є: зменшення заподіяної шкоди від вживання ПАР за рахунок комбінованих міжгалузевих дій, одночасно спрямованих як на все населення, так і на групи ризику; проведення заходів щодо захисту життя громадян від нещасних випадків,насилля та інших негативних наслідків вживання ПАР; скорочення попиту на алкоголь з урахуванням характеру і масштабів його вживання загалом, а також серед певних груп населення, надаючи пріоритет молодіжному середовищу, на підставі проведених комплексних і науково обґрунтованих систематичних оцінок ситуаційного аналізу; сприяння чіткому і надійному використання інформації в рамках превентивних програм; забезпеченням контролю доступності алкоголю шляхом регулювання числа офіційних пунктів продажу алкогольних напоїв.

Успіх у протидії подальшому поширенню вживання ПАР ґрунтується на науково-обґрунтованих методах прогнозування та оцінки заходів профілактики.

Перспективи подальших досліджень

Для наукового обґрунтування прогнозу та оцінки профілактичних заходів щодо стану із вживанням ПАР заплановано дослідити умови і спосіб життя студентської молоді, виявити фактори ризику та мотиви, що сприяють розвитку наркотизму, алкоголізації і куріння.

Література

1. *Аддиктивный* статус и метод его комплексной оценки при помощи системы AUDIT-подобных тестов / И. В. Линский, А. И. Минко, А. Ф. Артемчук [и др.] // Психическое здоровье. – 2010. – № 6 (49). – С. 33–45.
2. *Андерсон* Келли. Молодые люди и алкоголь, наркотики и табак / Андерсон Келли. – Копенгаген : Всемирная организация здравоохранения Европейское региональное бюро, (Европейская серия, № 63) – 1998. – 95 с.
3. *Беспалько В. В.* Визначення медико-соціальних чинників формування наркоманії серед учнівської молоді та обґрунтування її первинної профілактики на прикладі західного регіону України : автореф. дис... канд. мед. наук: 14.02.03 / В. В. Беспалько ; Нац. мед. ун-т ім. О. О. Богомольця. – Київ, 2002. – 20 с.
4. *Бітенський В. С.* Клініко-патогенетичні аспекти алкоголізму й наркоманій / В. С. Бітенський // Вісн. психіатрії та психофармакотерапії. – 2007. – № 1 (11). – С. 7–11.
5. *Болотников И. Ю.* Развитие вредных привычек в зависимости от условий жизни и воспитания учащихся различных учебных заведений / И. Ю. Болотников // Современные проблемы науки и образования. – 2007. – № 3. – С. 24–37.
6. *Бохан Н. А.* Наркологическая ситуация и психическое здоровье населения: региональные тренды десятилетия / Н. А. Бохан, В. Я. Семке, А. И. Мандель // Психическое здоровье. – 2006. – № 1. – С. 32–38.
7. *Бурлака В. В.* Профілактика поширення наркозалежності серед молоді : навч.-метод. посібник / В. В. Бурлака. – Київ : Герб, 2008. – 224 с.
8. *Вієвський А. М.* Комплексна багаторівнева система медико-соціальної профілактики вживання психоактивних речовин у дітей та підлітків як база сучасних медичних освітніх програм у цих напрямках / А. М. Вієвський // Медична освіта. – 2011. – № 4. – С. 97–102.
9. *Дебер А.* Как институт народного здоровья Швеции работает с вопросами предупреждения алкоголизма / А. Дебер // Алкогольная политика в России и Норвегии. – Москва, 2000. – С. 11–19.
10. *Декларация* «Молодежь и алкоголь» [Электронный ресурс]. – Копенгаген : Европейское региональное бюро ВОЗ, 2001. – Режим доступа : http://www.euro.who.int/eprise/main/who/AboutWHO/Policy/200302041. – Название с экрана.
11. *Доклад* по проблеме алкоголя в Европейском регионе ВОЗ : исходный документ к основам политики в отношении алкоголя в Европейском регионе ВОЗ / [Электронный ресурс]. – Копенгаген : Европейское региональное бюро ВОЗ, 2005. – Режим доступа : http://www.euro.who.int/Document/RC55/rbd01.pdf. – Название с экрана.
12. *Европейская* стратегия «Здоровье и развитие детей и подростков» / [Электронный ресурс]. – Копенгаген : Европейское региональное бюро ВОЗ, 2005. – Режим доступу : http://www.euro.who.int/Document/RC55/rdoc06.pdf. – Название с экрана.
13. *Животовська Л. В.* Особливості психосоціальної дезадаптації осіб з алкогольною залежністю / Л. В. Животовська, Г. Т. Сонник // Таврический журнал психиатрии. – 2010. – № 1 (14). – С. 23–28.
14. *Журавель Т. В.* Використання інтерактивних методів та мультфільмів у профілактиці ризикованої поведінки: методичний посібник для спеціалістів, які працюють з бездоглядними та безпритульними дітьми і підлітками / Т. В. Журавель, Т. Л. Лях, О. М. Нікітіна. – Київ, 2010. – 37 с.
15. *Каражанова А. С.* Особенности детского наркотизма (обзор отечественной и зарубежной литературы) / А. С. Каражанова // Наркология. – 2003. – № 11. – С. 37–55.
16. *Кидряпкина А. В.* Десятилетняя динамика смертности среди лиц, злоупотребляющих внутривенным приемом психоактивных веществ, на территории Приморского края : автореф. дис. … к.мед.н. / А. В. Кидряпкина. – Владивосток, 2001. – 27 с.
17. *Кіосєва О. В.* Мотиваційні предиктори вживання психоактивних речовин молоддю України / О. В. Кіосєва // Український вісник психоневрології. – 2016. – Т. 24, вип. 4 (89). – С. 61–64.
18. *Личко А. Е.* Подростковая наркология / А. Е. Личко, В. С. Битенский. – Ленинград : Медицина, 1991. – 304 с.
19. *Любінець О. В.* Стан та прогноз середньої очікуваної тривалості життя населення в Україні / О. В. Любінець // Україна. Здоров'я нації. – 2010. – № 2. – С. 15–23.
20. *Мандель А. И.* Распространенность и патоморфоз алкоголизма и опийной наркомании в Западной Сибири : автореф. дис. … д.мед.н. / А. И. Мандель. – Томск, 2000. – 44 с.
21. *Маркова М. В.* Роль хімічної залежності в розвитку внутрішньосімейної дезадаптації / М. Маркова, Т. В. Селюкова, О. Б. Окара // Архів психіатрії. – 2000. – Т. 3, № 4 (22–23). – С. 25–26.
22. *Медицинские*, социальные и экономические последствия наркомании и алкоголизма / Е. А. Кошкина, Ш. И. Спектор, В. Г. Сенцов, С. И. Богданов. – Москва : ПЕР СЭ, 2008. – 288 с.

23. *Менделевич В. Д.* Психопатологизация наркологических расстройств как доминирующая парадигма отечественной нарколоrи / В. Д. Менделевич // Независимый психиатрический журнал. – 2010. – № 3. – С. 21–27.
24. *Минков Е. Г.* О совокупности условий, необходимой и достаточной для формирования зависимости от психоактивных веществ / Е. Г. Минков // Вопросы наркологии. – 2000. – № 3. – С. 51–57.
25. *Мониторинг* распространенности наркомании как элемент эпидемиологического надзора за социально-значимыми инфекциями / П. М. Лузин, И. В. Фельдбшом, Л. А. Красникова [и др.] // Журнал микробиол. – 2000. – № 4. – С. 29–31.
26. *Пишель В. Я.* Современные принципы диагностики и терапии психических и поведенческих расстройств вследствие употребления алкоголя / В. Я. Пишель // Здоров'я України XXI сторіччя. – 2003. – С. 78.
27. *Поширеність* вживання алкоголю сільським населення / О. В. Любінець, М. Г. Телішевська, Б. Л. Цісінський, Б. М. Самчук // Управління охороною здоров'я: матеріали науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю, 29 січня – 29 лютого 2008 р. – Львів, 2008. – С. 45–46.
28. *Принципы* индивидуально-личностной и популяционной профилактики развития зависимости от алкоголя у детей и подростков / А. И. Минко, З. Н. Болотова, М. Ю. Игнатов [и др.] // Актуальні питання дитячої психіатрії в Україні : матеріали республіканської конференції дитячих психіатрів «Реформа психіатричної допомоги дитячому населенню України». – Харків, 1999. – С. 140–144.
29. *Принципы* реализации и адаптации семейных антинаркотических стратегий и пути их медико-социальной коррекции / Н. А. Сирота, Е. В. Борисова, Т. В. Воробьева [и др.] // Методические рекомендации. – Москва : ФГУ ННЦ наркологии Министерства здравоохранения и социального развития Российской Федерации, 2009. – 25 с.
30. *Психічні* та поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин та стан наркологічної допомоги населенню України (інформаційно-аналітичний огляд за 1990–2010 рр.). – Харків : Строков Д. В., 2011. – 144 с.
31. *Редько А. Н.* Мониторинг смертности населения от травм, отравлений алкоголем и наркотиками / А. Н. Редько, П. Б. Сахарова // Пособие для организаторов здравоохранения / РИО ФГУ ЦНИИОИЗ МЗ и СР РФ. – Москва, 2006. – 55 с.
32. *Про* схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року : розпорядження КМ України № 735-р від 28 серпня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-р. – Назва з екрана.
33. *Слободянюк П. М.* Патологічний взаємозв'язок між психологічними складовими та психопатологічними особливостями формування алкогольної залежності / П. М. Слободянюк // Український вісник психоневрології. – 2010. – Т. 18, Вип. 3 (64). – С. 57–61.
34. *Сучасні* проблеми формування здоров'я студентської молоді / В. Г. Гінзбург, Т. М. Полішко, В. О. Татаровський [та ін.] // Запорожский медицинский журнал. – 2011. – Т/ 13, № 4. – С. 11–15.
35. *Табачніков С. І.* Клінічні особливості та провідні чинники вживання психоактивних речовин у дітей та підлітків у світлі розробки комплексної багаторівневої системи його медико-соціальної кореляції та профілактики / С. І. Табачніков, А. М. Вієвський, М. П. Жданова // Український журнал клінічної та лабораторної медицини. – 2012. – № 1, Т. 7. – С. 4–11.
36. *Формування* превентивної системи охорони здоров'я / А. В. Магльований, В. Й. Кімакович, Ю. А. Островерха [та ін.] // Управління у державі ІІІ тисячоліття ІІ Міжнародна науково-практична конференція. – Львів, 2003. – С. 171–184.
37. *Халтурина Д. А.* Алкогольная катастрофа и возможности государственной политики в преодолении алкогольной сверх смертности в России / Д. А. Халтурина, А. В. Коротаев. – Москва : Ленанд, 2008. – 376 с.
38. *A policy* on alcohol for Europe and its countries. Reducing the harm done by alcohol Bridging the Gap principles [Electronic resource]. – Brussels, Eurocare, 2004. – Access mode : http://www.eurocare.org/btg/policyeu/pdfs/2004-eurocarepolicy.pdf. – Title from screen.
39. *Alcohol* and other Drugs Peer Education in Schools: Areview for the ACT Alcohol, Tobacco and other Drug Strategy Evaluation Group / Prepared by David McDonald. – 30 September 2004. – 20 p.
40. *Diagnostic* and Statistical Manual of Mental Disorders: Third Edition / American Psychiatric Association (DSM – III–R). – Washington, D.C. : American Psychiatric Association, 1987. – 494 p.
41. *Hibell B.* The ESPAD Report 2003. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 35 European Countries / B. Hibell [et al.]. – Stockholm : Modintryckoffset AB, 2004. – 199 p.
42. *Mental* health: facing the challenges, building solutions : report from the WHO European Ministerial Conference [Electronic resource]. – Copenhagen : WHO Regional Office for Europe, 2005. – Access mode : http://www.euro.who.int/document/E87301. pdf. – Title from screen.
43. *Novotný J.* Drogová závislosť, rizikové faktory vedúce k recidíve a prevencia / J. Novotný, J. Stančiak, E. Ďurišová // Logos polytechnicos. Ročník 5, číslo 2. Jihlava: Vysoká škola polytechnická. – 2014. – S. 17–36.
44. *Osterberg* Esa. High alcohol – related burden of disease as basis for controlling total alcohol consumption / E. Osterberg // Addicton. – 2006. – Vol. 101 (8). – P. 10–70.
45. *Peculiarities* and comparative characteristics of the population mortality caused by the main reasons in Ukraine, the Check Republic and other european coutries / O. Lyubinets, G. Slabkyj, Y. Pylypets [et al.] // SBORNÍK z mezinárodní

konference "Jihlavské zdravotnické dny 2012", II. ROČNÍK "Ošetřovatelská péče a porodní asistence v praxi": Vysoká škola polytechnická. – Jihlava, 2012. – S. 547–556.
46. *Robinson T. E.* The psychology and neurobiology of addiction: an incentive-sensitization view / T. E. Robinson, K. C. Berridge // Addiction, 95. – 2000. – № 2. – P. 91–117.
47. *Societal* costs of underage drinking. / T. R. Miller, D. T. Levy, R. S. Spicer, D. M. Taylor // J. Stud. Alcohol. – 2006. – Vol. 67 (4). – P. 519–528.
48. *Stančiak J.* Drogy, Relaps, Resocializácia / J. Stančiak, J. Novotný. – Trnava : Tlačové štúdio Váry, 2016. – 160 s.
49. *The social* impact of drug abuse [Electronic resource]. – Copenhagen, 1995. – 6–12 March. – 47 p. – Access mode : http://www.unodc.org/pdf/technical series 1995-03-01-1.pdf. – Title from screen.
50. *What* are the most effective and cost-effective interventions in alcohol control? [Electronic resource]. – Copenhagen : WHO Regional Office for Europe, 2004. – Access mode : http://www.euro.who.int/document/E82969.pdf. – Title from screen.

Дата надходження рукопису до редакції: 21.04.2017 р.

Медико-социальные аспекты проблемы употребления психоактивных веществ молодежью (обзор научной литературы)

Н.М. Чемерис
Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого, г. Львов, Украина
ГУ «Украинский институт стратегических исследований МЗ Украины», г. Киев, Украина

Цель – провести анализ и обобщение данных литературы о влиянии факторов на формирование влечения к психоактивным веществам среди молодежи.

Методы: библиосемантический, сравнительный и системного подхода.

Результаты. Приведенные данные свидетельствуют об особенностях распространения употребления психоактивных веществ среди молодежи, основные факторы, вызывающие употребление этих веществ и систему профилактики зависимости от психоактивных веществ в Украине и других странах мира.

Выводы. Употребление психоактивных веществ молодежью является актуальной медико-социальной проблемой не только в Украине, но и во всем мире. Основу возникновения зависимости от этих веществ играют биологические, психологические и социальные факторы, которые собственно имеют патогенетическое/ патопластическое влияние на формирование навыков их применения у детей и подростков. В Украине эффективность существующих профилактических мероприятий по распространению употребления психоактивных веществ среди молодежи является недостаточной, а их успех должен основываться на научно обоснованных методах прогнозирования и оценки.

Ключевые слова: психоактивные вещества, профилактика, молодежь.

Medical and social aspects of using psychoactive substances by youth (review of the scientific literature)

N.M. Chemerys
Danylo Halytsky Lviv National Medical University, Lviv, Ukraine
PE "Ukrainian Institute of Strategic Researches MHC of Ukraine", Kyiv, Ukraine

Purpose – the analysis and synthesis of the literature on the impact of factors on the formation of craving for substance use among youth.

Methods: bibliosemantics, comparative and systematic approach.

Results. These data indicate features spread substance use among young people, the main factors that cause the use of these substances and the system of prevention of substance dependence in Ukraine and other countries.

Conclusions. Youth substance use is an urgent medical and social problem not only in Ukraine but also worldwide. Depending on the basis of origin of these substances play a biological, psychological and social factors that are actually pathogenic/patoplastyc impact on the skills of their use in children and adolescents. Ukraine has insufficient effectiveness of existing preventive measures to spread use of psychoactive substances among young people, and their success is based on scientifically grounded forecasting methods and assessment.

Key words: psychoactive substances, prevention, youth.

Відомості про автора

Чемерис Наталія Михайлівна – асистент кафедри організації і управління охороною здоров'я Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького; вул. Пекарська, 69, м. Львів, Україна, 79010.